

BYLA PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ ARBA MĖGINIMAS ĮVEIKTI KONSTITUCINIO TEISMO NUTARIMĄ

Vytautas Sinkevičius

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Konstitucinės teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 2714 546
Elektroninis paštas v.sinkevicius@lrkt.lt

Pateikta 2012 m. sausio 2 d., parengta spausdinti 2012 m. sausio 31 d.

***Anotacija.** Seimas 2004 m. balandžio 6 d. apkaltos proceso tvarka pašalino R. Paksą iš Respublikos Prezidento pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucija draudžia asmenims, šiurkščiai pažeidusiems Konstituciją, sulaužiusiems priesaiką, bet kada ateityje užimti tokias Konstitucijoje numatytas pareigas, kurių ėjimo pradžia yra susijusi su Konstitucijoje nurodytos priesaikos davimu. Europos Žmogaus Teisių Teismas 2011 m. sausio 6 d. priėmė sprendimą, kad draudimas R. Paksui bet kada ateityje būti renkamam į parlamentą yra neproporcingas ir kad nustatydamas nurodytąjį draudimą Lietuva pažeidė Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 3 straipsnį. Teisininkai pateikia visiškai skirtingas nuomones, kaip galima įvykdyti Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą. Straipsnyje analizuojami kai kurie teisininkų pasiūlymai ir pagrindžiama, kad siekiant įvykdyti šį sprendimą reikia keisti Konstituciją.*

***Reikšminiai žodžiai:** Konstitucija, Konstitucinis Teismas, konstitucinė doktrina, Konstitucijos ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos santykis.*

Vietoj įvado (trumpai apie bylos esmę)

2004 m. balandžio 6 d. Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino R. Paksą iš Respublikos Prezidento pareigų už šturkštų Konstitucijos pažeidimą. 2004 m. birželio 13 d. turėjo vykti Respublikos Prezidento rinkimai, ir R. Paksas pareiškė norą kandidatuoti į šias pareigas. Seimas 2004 m. gegužės 4 d. pakeitė Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymą¹, papildęs jį tokia nuostata: „Respublikos Prezidentu negali būti renkamas asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą, jeigu nuo jo pašalinimo iš užimamų pareigų ar jo Seimo nario mandato panaikinimo praėjo mažiau kaip 5 metai.“ Seimo narių grupė kreipėsi į Konstitucinį Teismą su prašymu iširti, ar Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimas, pagal kurį nustatytas nurodytasis draudimas, neprieštarauja Konstitucijai. Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. priėmė nutarimą², kuriame konstatavo, kad draudimas apkaltos proceso tvarka iš pareigų pašalintam asmeniui būti renkamam Respublikos Prezidentu neprieštarauja Konstitucijai, tačiau jai *prieštarauja tokio draudimo termino numatymas*. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „Respublikos Prezidento, kaip ir bet kurio kito Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyto asmens, sulaužiusio priesaiką, šturkščiai pažeidusio Konstituciją, pašalinimas iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka nėra savitiksliis. Apkaltos instituto konstitucinė paskirtis yra ne tik vienkartinis tokių asmenų pašalinimas iš užimamų pareigų, bet daug platesnė – *užkirsti kelių asmenims, šturkščiai pažeidusiems Konstituciją, sulaužiusiems priesaiką, užimti tokias Konstitucijoje numatytas pareigas, kurių ėjimo pradžia yra susijusi su Konstitucijoje nurodytos priesaikos davimu*“ [čia ir toliau citatose kursyvu išskirta autoriaus. – V. S.]. Konstitucinis Teismas konstatavo ir tai, kad pagal Konstituciją asmuo, kuris šturkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką, padarė tokį nusikaltimą, kuriuo kartu šturkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką ir dėl to apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš pareigų, niekada negali būti renkamas Respublikos Prezidentu, Seimo nariu, niekada negali užimti Konstitucinio Teismo teisėjo, Aukščiausiojo Teismo teisėjo, Apeliacinio teismo teisėjo, kitų teismų teisėjo, Vyriausybės nario, valstybės kontrolieriaus pareigų, t. y. *niekada negali užimti tokių Konstitucijoje nurodytų pareigų, kurių ėjimo pradžia yra susijusi su Konstitucijoje numatytos priesaikos davimu*. Seimas 2004 m. liepos 15 d. priėmė Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymą³, pagal kurį Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų. R. Paksas 2004 m. rugsėjo 27 d. kreipėsi į Europos Žmogaus Teisių Teismą (toliau – EŽTT). Jis teigė, kad Lietuva pažeidė jo teisę būti renkamam Respublikos Prezidentu ir Seimo nariu. EŽTT 2011 m. sausio 6 d. priėmė sprendimą⁴, kuria-

- 1 Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo papildymo 1 (1) straipsniu ir 2 straipsnio papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 75-2568.
- 2 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 85-3094.
- 3 Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 2, 88 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 120-4430.
- 4 *Case of Paksas v. Lithuania*. No. 34932/04, Grand Chamber judgment, Strasbourg, 6 January 2011 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-11-15]. <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Paksas%20%7C%20v.%20%7C%20Lithuania&sessionId=66682800&skin=hudoc-en>>.

me konstatavo, kad draudimas R. Paksui bet kada ateityje būti renkamam į parlamentą yra *neproporcingas* ir kad nustatydamas tokį draudimą Lietuva pažeidė Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) Pirmojo protokolo 3 straipsnį.

Tokia bylos *Paksas prieš Lietuvą* esmė. Pagal Konvencijos 46 straipsnio 1 dalį šios Konvencijos aukštosios susitariančiosios šalys yra įsipareigojusios vykdyti galutinį EŽTT sprendimą kiekvienoje byloje, kurios šalys jos yra. Prižiūrima Ministrų Komiteto, valstybė atsakovė gali laisvai pasirinkti, kokiomis priemonėmis atliks savo teisinę pareigą pagal Konvencijos 46 straipsnį vykdyti galutinius EŽTT sprendimus⁵. Būtent tai, kaip gali būti įvykdytas EŽTT 2011 m. sausio 6 d. sprendimas, yra tyrimo dalykas.

1. Ar EŽTT sprendimą galima įvykdyti nekeičiant Konstitucijos?

Nagrinėti šią teisinę problemą skatina tai, kad pateikiama nuomonė esą EŽTT sprendimą galima įvykdyti nekeičiant Konstitucijos, kad tam pakanka padaryti Seimo rinkimų įstatymo pataisas.

Panagrinėkime kai kuriuos teikiamus pasiūlymus. Seime 2011 m. gegužės 30 d. buvo įregistruotas Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas (XIP-3272), kuriame siūloma *panaikinti Seimo rinkimų įstatyme įtvirtintą draudimą bet kada ateityje rinkti Seimo nariu asmenį, kuris buvo pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka, ir nenustatyti jokių, net laikinų apribojimų*. Projekto aiškinamajame rašte nurodoma, kad šiuo Seimo rinkimų įstatymo pakeitimu siekiama įgyvendinti EŽTT sprendimą, ir siūloma nustatyti, kad būtent rinkėjai „galėtų nuspręsti, ar asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalina iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą, gali būti renkamas Seimo nariu“. Atsakydamas į aiškinamajame rašte nustatytą reikalavimą nurodyti, kaip šiuo metu teisiškai reglamentuojami įstatymo projekte aptarti klausimai, projekto rengėjas plačiai rašo apie tai, kas yra nustatyta Seimo rinkimų įstatyme, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijoje, taip pat kas yra konstatuota EŽTT sprendime, bet *net neužsimena, kokios yra apkaltos teisinės pasekmės pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo suformuotą oficialią konstitucinę doktriną*. Lyg jų apskritai nebūtų. Atsakydamas į kitą aiškinamajame rašte nustatytą reikalavimą nurodyti, kaip siūlomas įstatymas bus inkorporuotas į teisinę sistemą, kokie šios srities teisės aktai tebegalioja ir kokius galiojančius teisės aktus būtina pakeisti ar panaikinti priėmus teikiamą projektą, šio projekto rengėjas atsako labai trumpai: „priėmus siūlomą pataisą teisės aktų keisti nereikės“. Taigi, projekto rengėjo nuomone, įstatymo projektas nėra susijęs su būtinybe keisti Konstituciją, EŽTT sprendimą galima įvykdyti pakoregavus Seimo rinkimų įstatymą.

Seime 2011 m. gruodžio 13 d. buvo įregistruotas dar vienas Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas (XIP-3976), kuriame numatyta, kad as-

5 Žr., pvz., Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2009 m. birželio 30 d. sprendimą byloje *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2)*. No. 32772/02. Grand Chamber judgment, Strasbourg, 30 June 2009.

muo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš pareigų, vėl gali būti renkamas Seimo nariu, jeigu nuo jo pašalinimo iš pareigų praėjo *aštuoneri metai*. Projekto aiškinamajame rašte nurodoma, kad „Europos Žmogaus Teisių Teismui pripažinus, kad Seimo rinkimų įstatyme ir konstitucinėje doktrinoje nustatytas draudimas yra neproporcingas ir prieštarauja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 1 Protokolo 3 straipsniui, iškilo teisinė situacija, kurią būtina kiek įmanoma greičiau išspręsti“. Aiškinamajame rašte taip pat rašoma, kad priėmus siūlomą įstatymo projektą galiojančių teisės aktų keisti nereikės. Taigi, šio Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymo projekto autoriai taip pat yra tos nuomonės, kad projektas nėra susijęs su būtinybe keisti Konstituciją, kad EŽTT sprendimą galima įvykdyti padarius Seimo rinkimų įstatymo pataisais. Autorių nuostata, jog Konstitucijos keisti nereikia, grindžiama tuo, kad neproporcingas draudimas yra nustatytas *konstitucinėje doktrinoje*. Pasakytina, kad ir šio įstatymo projekto autoriai *aiškinamajame rašte nenurodo, kokios yra apkaltos teisinės pasekmės pagal Konstituciją, o mini tik konstitucinę doktriną*. Tai leidžia manyti, kad projekto rengėjai mano, jog Konstitucijoje esą nėra draudimo bet kada ateityje rinkti Seimo nariu asmenį, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, ir kad toks draudimas atsirado tik iš Konstitucinio Teismo suformuotos oficialios konstitucinės doktrinos. Taigi, projekto rengėjai priešina Konstituciją ir Konstitucinio Teismo suformuotą oficialią konstitucinę doktriną, kurioje atskleidžiama Konstitucijos nuostatų, susijusių su apkaltos teisinėmis pasekmėmis, samprata. *Projekto rengėjai suformulavo savo (kitokią) Konstitucijos nuostatų, susijusių su apkaltos teisinėmis pasekmėmis, sampratą, negu tą, kurią suformavo Konstitucinis Teismas*, ir ja remdamiesi siūlo būdą, kaip įvykdyti EŽTT sprendimą nekeičiant Konstitucijos. Konstitucinio Teismo pateikta Konstitucijos nuostatų, susijusių su apkaltos teisinėmis pasekmėmis, samprata yra atmetama, kaip minėta, remiantis tuo, kad EŽTT konstatavo, jog „konstitucinėje doktrinoje nustatytas draudimas yra neproporcingas ir prieštarauja Konvencijos pirmojo protokolo 3 straipsniui“.

Seimas 2011 m. gruodžio 15 d. po pateikimo pritarė abiem minėtiems Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo projektams. Pristatydamas savo teikiamą projektą, Seimo narys V. Mazuronis teigė, kad Konstitucijoje nėra „nurodoma jokio termino, kada galėtų ar kiek laiko negalėtų būti renkamas iš naujo apkaltos būdu nušalintas pareigūnas, šiuo atveju, Seimo narys“, ir jog „tai reiškia, kad Konstituciją konstravę arba kūrę žmonės vadovavosi būtent tokia logika, kad tai yra tikrai rinkėjo ir jo teisė“. Seimo narys S. Šedbaras, pristatydamas kitą Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymo projektą ir atsakydamas į Seimo narių klausimus, ar nereikėtų rengti atitinkamų Konstitucijos pataisų, atsakė, kad Konstitucijos keisti nereikia, kad pakanka pakeisti Seimo rinkimų įstatymą. Argumentuodamas, kodėl pasirinktas būtent aštuonerių metų apribojimas, projekto teikėjas paaiškino, kad tai padaryta atsižvelgiant į tai, jog Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai anksčiau nustatytą penkerių metų apribojimą, todėl „reikia ieškoti tam tikro kompromiso. Štai paprasčiausia logika – dvi kadencijos, galite siūlyti kitus variantus“.

Pirmoji mintis, kylanti perskaičius nurodytus Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo projektus ir juos pagrindžiančius argumentus, yra tokia: ar Konstitucijos 7 straipsnio

1 dalis, kurioje nustatyta, kad „negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai“, jau panaikinta? Ar Konstitucijos viršenybės principas galioja tik nacionalinės teisės aktams ir negalioja tarptautinėms sutartims? Ar jau negalioja konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, kuriame įtvirtintas principas, kad Europos Sąjungos teisės normos *neturi viršenybės* prieš Konstituciją?⁶ Gal negalioja ir Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalis, kurioje nustatyta, kad „tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis“, ir šį straipsnį aiškinantys Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriuose suformuota oficialioji konstitucinė doktrina, pagal kurią Lietuvos Respublikos ratifikuotos tarptautinės sutartys Lietuvos teisinėje sistemoje turi tik *įstatymo* galią?⁷ Gal jau pakeista Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies nuostata „Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami“, reiškianti, kad „Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, sprendimai, kuriais yra baigiama konstitucinės justicijos byla, t. y. Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams, neišskiriant nė paties Konstitucinio Teismo“⁸. Gal jau pakeista Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalis, kurioje nustatyta, kad „Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, ir šią konstitucinę nuostatą aiškinantis Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas, kuriame konstatuota, kad „kiekvienas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis), pripažintas prieštaraujančiu kuriam nors aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, yra visam laikui pašalinamas iš Lietuvos teisės sistemos, jis niekada nebegalės būti taikomas“⁹. Keldami šiuos klausimus bandome rasti ryšį tarp argumentų, kuriais grindžiamas požiūris, kad įgyvendinant EŽTT sprendimą Konstitucijos keisti nereikia, ir pačios Konstitucijos. Deja, to ryšio niekaip nepavyksta apčiuopti. Gal ir dėl to, kad jo ... tiesiog nėra. Kitaip tariant, yra argumentai, kurie, mūsų nuomone, visiškai nesusiję nei su Konstitucija, nei

6 Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 14 d. nutarime yra konstatavęs: „Pagal Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 2 dalį Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis; jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus. Taigi Konstitucijoje ne tik yra įtvirtintas principas, kad tais atvejais, kai nacionalinis teisės aktas nustato tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruoja su nustatytoju tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis, bet ir – Europos Sąjungos teisės atžvilgiu – yra *expressis verbis* nustatyta kolizijos taisyklė, įtvirtinanti Europos Sąjungos teisės aktų taikymo pirmenybę tais atvejais, kai Europos Sąjungos teisės nuostatos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, konkuruoja su teisiniu reguliavimu, nustatytoju Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose (nesvarbu, kokia jų teisinė galia), *išskyrus pačią Konstituciją*.“ *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 30-1050.

7 Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada, 1995 m. spalio 17 d. nutarimas, 2002 m. balandžio 25 d., 2004 m. balandžio 7 d. sprendimai.

8 Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 36-1292.

9 *Ibid.*

su konstitucine teise. Pribloškia ir manipuliavimas Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimu. Minėta, kad Konstitucinis Teismas nurodytame nutarime aiškiai konstatavo: pagal Konstituciją asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, *niekada negali būti renkamas* Respublikos Prezidentu, Seimo nariu. Pateikiant Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymo projektą buvo pasakyta taip: „na, jeigu penkerių metų terminas buvo iš tiesų pripažintas nekonstituciniu, tai reikia ieškoti tam tikro kompromiso. Štai paprasčiausia logika – dvi kadencijos, galite siūlyti kitus variantus“. Taigi, projekto teikėjo nuomone, kompromisas yra tai, kas visiškai paneigia Konstitucinio Teismo pateiktą konstitucinio draudimo sampratą?! Bet nekreipkime dėmesio į emocijas, bandykime kalbėti tik konstitucinių argumentų kalba.

2. Seimo rinkimų įstatymo pataisų projektai – mėginimas įveikti Konstitucinio Teismo nutarimą

Panagrinėkime argumentus, kurie buvo naudojami įtikinėjant Seimą pritarti Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymo projektams. Pirmiausia tuo aspektu, ar jie dera su Konstitucija, nes tik konstituciniai argumentai gali lemti, ar siekiant įvykdyti EŽTT sprendimą būtina keisti Konstituciją, ar to daryti nereikia, pakanka pakeisti Seimo rinkimų įstatymą. Tik konstituciniai argumentai gali lemti ir atitinkamas teises procedūras Seime, taip pat ir atsakymą į esminį klausimą – ar minėti Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymų projektai atitinka Konstituciją.

Pradėkime nuo argumentų, kad „Konstitucijoje nėra draudimo rinkti Seimo nariu asmenį, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą“. Su šiuo argumentų glaudžiai susijęs ir kitas viešojo erdvėje ne kartą pasakytas argumentas, kad „Konstitucinis Teismas sukūrė visiškai naują savarankišką Konstitucijos normą remdamasis tik jam žinoma Konstitucijos dvasia“. Aptarkime ir jį.

Tikrai, Konstitucijoje nerasime *expressis verbis* žodžių, kad bet kada ateityje draudžiama rinkti Seimo nariu asmenį, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą. Bet Konstituciją sudaro ne tik jos tekstas. Kad Konstitucija susideda ne vien iš teksto, kad jos negalima aiškinti vien pažodžiui, kad *konstitucinės nuostatos gali būti kildinamos ir iš atitinkamo konstitucinio instituto esmės bei jo paskirties, iš konstitucinio reguliavimo visumos*, teismų praktikoje buvo pasakyta dar 1803 m., kai JAV Aukščiausiasis Teismas priėmė garsųjį sprendimą byloje *Marbury v. Madison*¹⁰. Per laikotarpį, praėjusį nuo šios bylos

10 JAV Aukščiausiasis Teismas byloje *Marbury v. Madison* paskelbė, kad turi teisę tirti, ar Kongreso priimtas federalinis įstatymas neprieštarauja JAV Konstitucijai, nors apie tokią jo teisę Konstitucijoje nieko nerašoma, joje tokie Aukščiausiojo Teismo įgaliojimai *expressis verbis* nenustatyti. Tai, kad Konstitucijoje nėra nė žodžio apie Aukščiausiojo Teismo teisę tirti federalinių įstatymų atitiktį Konstitucijai, nesutrukdė šiam teismui konstatuoti, kad tokie jo įgaliojimai yra kildinami iš Konstitucijos ją interpretuojant. Taigi viena svarbiausių JAV valstybės valdžios institucijų – Aukščiausiasis Teismas – savo įgaliojimus, kurie žodine

nagrinėjimo, konstitucinė justicija paplito visame pasaulyje. Vienas iš fundamentalių konstitucinės justicijos pagrindų yra tai, kad konstitucija nėra vien jos tekstas, kad konstitucija – tai tam tikra vertybių sistema, kuri ne visada įtvirtinta tik žodine forma, kad konstitucija turi ne tik *explicitinį*, bet ir *implicitinį* teisinį reguliavimą, kad aiškinant konstitucijos tekstą turi būti atskleista už jo slypinti teisė, tos pamatinės vertybės, kuriomis grindžiama konstitucija. Pasak H. G. Gadamerio, kalba apima ne tik *išorinį*, bet ir *vidinį* žodį. Vadinamasis *originalistinis* konstitucijos aiškinimas jau seniai užleido vietą *interpretatyvizmui*. Juk net sutikus su tuo, kad reikia aiškinti tokią konstituciją, kokia ji yra, visada tenka atsakyti į klausimą, o kokia gi ji yra, koks tikrasis jos turinys. Tam nepakanka vien pažodinio (gramatinio arba verbalinio) konstitucijos nuostatų aiškinimo, nes net aiškius konstitucijos žodžius skirtingi žmonės gali suprasti ir dažnai supranta nevienodai¹¹. Konstitucijoje rasime ne vieną žodį, terminą, sąvoką, formuluotę, nuostatą, kurias išreiškiantis tekstas gali būti aiškinamas skirtingai. Todėl *atskleisti už Konstitucijos teksto slypinčią teisę nėra lengva*. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog „būtent dėl to, kad Konstitucija yra vientisas aktas, dėl to, kad ją sudaro įvairios nuostatos – ir konstitucinės normos, ir konstituciniai principai, tarp kurių negali būti ir nėra priešpriešos ir kurie sudaro darnią sistemą, dėl to, kad konstituciniai principai yra išvedami ir iš Konstitucijos dvasią išreiškiančios konstitucinio teisinio reguliavimo

forma nėra įtvirtinti Konstitucijoje, kildino iš konstitucinio reguliavimo visumos, iš savo paskirties aiškinti Konstituciją ir užtikrinti Konstitucijos viršenybę, nors ir apie tokias jo funkcijas joje nieko nerašoma. Su tokiu Aukščiausiojo Teismo sprendimu sutiko ir JAV Kongresas, ir JAV Prezidentas, ir visuomenė. Aukščiausiojo Teismo įgaliojimų tirti federalinių įstatymų atitikti Konstitucijai jau seniai niekas nekvestionuoja. Prisiminkime vieno garsiausių JAV Aukščiausiojo Teismo pirmininkų Ch. E. Hugheso žodžius: „JAV Konstitucija yra tai, ką apie ją pasakė JAV Aukščiausiasis Teismas.“ Kartais, kai JAV Aukščiausiasis Teismas priima kokį nors kontroversišką sprendimą, pasigirsta raginimų priversti jį „aiškinti tokią JAV Konstituciją, kokia ji yra, ir nekurti to, ko joje nėra“, vis dėlto jis ir toliau aiškina Konstituciją taip, kaip ją supranta, dažnai joje atradamas tai, apie ką jos tėvai kūrėjai negalėjo nė pagalvoti. Galima pridurti, kad tikroji JAV Konstitucija yra ne jos rašytinis tekstas, kuris yra labai trumpas ir dažnai labai abstraktus, bet daugiau kaip 500 tomų JAV Aukščiausiojo Teismo sprendimų, kuriuose aiškinamos (interpretuojamos) Konstitucijos nuostatos.

- 11 Antai Konstitucijos 19 straipsnyje nustatyta, kad „žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas“. Visi sutinka, kad ši nuostata reiškia, *inter alia*, jog gyvybė turi būti saugoma, niekas negali kėsintis į žmogaus gyvybę; turi būti numatytos bausmės tiems, kurie nužudo žmogų; asmuo, nužudęs žmogų, turi būti nubaustas ir pan. Tačiau nesutariama, nuo kada, nuo kokio momento Konstitucija saugo žmogaus teisę į gyvybę, nes skirtingai suprantama, nuo kada atsiranda gyvybė, kurią saugo Konstitucija: ar nuo gyvybės užsimezgimo, ar nuo vaisiaus susiformavimo, ar nuo vaiko gimimo (pirmo savarankiško oro įkvėpimo)? Nesutariama ir dėl to, ar Konstitucijos 19 straipsnio tekste teisė į gyvybę apibrėžiama kaip absoliuti ir neatimama žmogaus teisė, kurios pats žmogus, net būdamas nepagydomas ligonis ir kentėdamas nežmoniškas kančias, negali atsisakyti, ar šio straipsnio tekstas gali būti aiškinamas ir kaip leidžiantis žmogui, *inter alia*, spręsti, ar įgyvendinti jam priklausančią teisę į gyvybę, ar savanoriškai jos atsisakyti. Mokslinėje teisės literatūroje pateikiami visiškai skirtingi požiūriai. Antai rašoma, kad „eutanazija nėra moraliai smerktinas reiškinys, o atvirkščiai, esti gailėstingumo ir žmogiškojo supratimo išraiška“, kad „visuomenės moralės suvokimas laipsniškai kinta racionalumo linkme, o tai, tikėtina, ilgainiui paskatins atsisakyti neigiamo požiūrio į tuos, kurie dėl objektyvių priežasčių priversti pasirinkti lengvesnę fizinių ir su tuo susijusių psichologinių kančių baigtį“ (žr., pvz., Gumbis, J. Eutanazija žmogaus teisių ir autonomijos kontekstu. *Teisė*. 2003, 47: 49). Šiai nuomonei prieštaraujama – teigiama, kad „eutanazija, nesvarbu, ar ji yra savanoriška, ar ne, yra tyčinis vieno asmens nužudymas, atliktas kito asmens“, „Tiek pasyvioji, tiek aktyvioji eutanazija iš esmės yra toks pat paciento nužudymas, tik pasirenkamos kitos priemonės. Savižudybė su gydytojo pagalba yra savižudybės veiksmas“ (žr., pvz., Narbekovas, A. Eutanazijos terminų vartojimo bioetikoje bei teisėje problematika Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 2008, 1(114): 33, 34).

visumos, iš Konstitucijos, kaip svarbiausių valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės, taip pat dėl to, kad Konstitucijos raidės negalima aiškinti ar taikyti taip, kad būtų paneigiama Konstitucijos dvasia, Konstitucijos negalima aiškinti vien pažodžiui, vien taikant lingvistinį (verbalinį) metodą“. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad tik taikant įvairius teisės aiškinimo metodus: sisteminių, bendrųjų teisės principų, loginį, teleologinį, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinį, lyginamąjį ir kt., galima sudaryti prielaidas realizuoti Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį, užtikrinti, kad nebus nukrypta nuo Konstitucijos prasmės, kad nebus paneigta Konstitucijos dvasia ir kad gyvenime bus įtvirtintos tos vertybės, kuriomis Tauta grindžia savo pačios priimtą Konstituciją¹². Tik taip – visapusiškai aiškinant Konstituciją – gali būti atskleista tikroji Konstitucijos nuostatų prasmė.

Dabar keli žodžiai apie argumentą esą Konstitucinis Teismas sukūrė visiškai naują savarankišką Konstitucijos normą *remdamasis tik jam vienam žinoma „Konstitucijos dvasia“*. Šaipytis iš sąvokos „Konstitucijos dvasia“ nėra jokio pagrindo. Kad tam tikras tekstas, o tuo labiau – teisės aktas *turi dvasią*, tai buvo parašyta beveik prieš du tūkstančius metų (pvz., pradėjus tirti ir aiškinti Evangelijų tekstus). Pasakysime tik tiek, kad *Konstitucijos dvasia atsispindi ir yra juridizuojama ne tik Konstitucijos normose, bet ir principuose, taip pat tokioje Konstitucijos nuostatų sampratoje, kokią pateikia Konstitucinis Teismas*. Konstitucijos dvasią išreiškia konstitucinio reguliavimo visuma, kurią savo jurisprudencijoje atskleidžia Konstitucinis Teismas¹³.

Ar Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos nuostatas, kartu ją „kuria“? Taip, kuria. Tai daro visų valstybių konstituciniai teismai, taip pat ir Lietuvos. Tai neišvengiama. Tačiau apie Konstitucinio Teismo kuriamą „naują“ Konstituciją galime kalbėti tik ta prasme, kad aiškinant Konstituciją ne visiškai aiškioms konstitucinėms nuostatoms (nagrinėjamu atveju – susijusioms su apkalta) suteikiamas realus ir konkretus turinys, pašalinamas Konstitucijos nuostatų suvokimo netikrumas. Kai kalbama apie Konstitucinio Teismo kuriamą *naują teisę*, iš esmės reikėtų

12 Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 85-3094.

13 Tai, kad konstituciją sudaro ne tik jos tekstas, ne tik jos normos ir principai, kad konstitucija turi ne tik raidę, bet ir dvasią, pagal Europos teisės tradiciją žinoma labai seniai. Prof. E. Šileikis pagrįstai nurodo, kad sąvoka „konstitucijos dvasia“ yra „ne Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo atrasta naujovė“. Tikriausiai neįmanoma tiksliai nustatyti, kada ši sąvoka pirmą kartą buvo įvesta į teisinę apyvertą ir kas pirmas tai padarė, bet gerai žinoma, kad yra Ch. Montesquieu 1748 m. išleista knyga „Apie įstatymų dvasią“, kad sąvoka „konstitucijos dvasia“ vartojama Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės 1791 m. gegužės 3 d. Konstitucijoje (VI skyriuje), kad sąvoką „konstitucijos dvasia“ JAV Aukščiausiasis Teismas savo nagrinėtose bylose yra pavartojęs dar prieš kelis šimtus metų. Ši sąvoka vartojama ir Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaracijoje, kurioje rašoma, kad atkūrus nepriklausomybę „Lietuvos valstybės atstatymas <...> vykdomas pagal šioje Deklaracijoje paskelbtus nuostatus ir 1922 m. Lietuvos Konstitucijos dvasią“ (14 straipsnis). Mokslinėje teisės literatūroje cituojami islamo teisės tyrėjų darbai, kuriuose teigiama, jog islamo teisėje laikomasi nuostatos, kad „laikui bėgant islamo teisės normos gali keistis, tačiau islamo teisės dvasia yra amžina“. Pažymėtina, jog EŽTT savo sprendimuose ne kartą yra nurodęs, kad Konvencijos garantuojamos teisės ir laisvės visada turi būti aiškinamos taip, kad *atitiktų Konvencijos dvasią*. Galiausiai prisiminkime garsųjį Ch. de Gaulle'io posakį, kad „konstitucija kartu yra jos dvasia, institucijos ir praktika“. Tad šaipytis iš sąvokos „Konstitucijos dvasia“ nėra jokio teisinio, filosofinio ar kokio nors kito mokslinio pagrindo; politinis šios sąvokos neigimo pagrindas mūsų nedomina.

kalbėti ne apie tai, kad Konstitucinis Teismas pakeičia Konstitucijos kūrėją Tautą arba įstatymų leidėją, o apie tai, kad jis atskleidžia Konstitucijos kūrėjos Tautos, taip pat įstatymų leidėjo valią, nustato tikrąjį Konstitucijos nuostatų turinį, Konstitucijos nuostatas susieja su visuomenine praktika. Mokslinėje teisės literatūroje pripažįstama, kad Konstitucijos tekstas tampa tik išeities tašku tikrajai konstitucinio reguliavimo prasmei ir turiniui atskleisti, kad tikrasis „svorio centras“ suprantant Konstituciją kaip norminę tikrovę iš Konstitucijos – pagrindinio akto – per konstitucinę justiciją perkeliamas į konstitucinę jurisprudenciją¹⁴. Mokslinėje teisės literatūroje pagrįstai nurodoma ir tai, kad „interpretacinė reikšmė neturėtų būti suvokiama kaip baigtinė metafizinė prasmė. Tai reiškia, kad visuomet yra galimybė, jog šiuo metu surasta reikšmė ateityje bus (re)interpretuota naujai.“¹⁵

Grįžtant prie argumento esą „Konstitucijoje nėra draudimo rinkti Seimo nariu asmenį, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalina iš pareigų“, reikia pakartoti, kad žodžiais tokio draudimo Konstitucijoje *expressis verbis* tikrai nėra įtvirtinta, kad Konstitucinis Teismas jį kildino iš Konstitucijoje tiesiogiai įtvirtinto apkaltos instituto paskirties, iš numatytos sankcijos – pašalinimo iš pareigų giluminės prasmės¹⁶.

Taigi susidarė įdomi situacija: Konstitucinis Teismas konstatavo, jog *Konstitucijoje yra nustatytas draudimas bet kada ateityje* rinkti Seimo nariu asmenį, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalina iš pareigų už šturkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, o kai kurie teisininkai tvirtina, kad *Konstitucijoje tokio draudimo nėra*. Tai, kad Seimo nariai, turintys teisininko išsilavinimą, Seimui pateikė Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymo projektą, kuriame numatomas aštuonerių metų apribojimas, ir tai kad Seimo kanceliarijos Teisės departamentas nepareiškė pastabų dėl tokio projekto atitikties Konstitucijai, rodo, jog yra teisininkų, manančių, kad *Konstitucijoje yra įtvirtintas (iš jos kyla) tik tam tikras laikinas draudimas* rinkti tokį asmenį Seimo nariu. Galbūt galimas dar koks nors kitoks Konstitucijos nuostatų aiškinimas? Tai kas iš tikrųjų

14 Jarašiūnas, E. Jurisprudencinė konstitucija. *Jurisprudencija*. 2006, 12 (90): 24.

15 Vaičiaitis, V. *Hermeneutinė teisės samprata ir konstitucija*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 39.

16 Konstitucinio Teismo nuomone, Konstitucijoje įtvirtintas prigimtinis teisingumas, teisinės valstybės principas, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekis *nesuponuoja* tokios Konstitucijos sampratos, pagal kurią asmuo, pripažintas šturkščiai pažeidusiu Konstituciją, sulaužiusiu priesaiką ir Seimo – Tautos atstovybės pašalintas iš pareigų, vėl galėtų pretenduoti į pareigas, kurių ėjimo pradžia yra susijusi su Konstitucijoje numatytos priesaikos davimu. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog nauji rinkimai nepanaikina juridinio fakto, kad asmuo yra šturkščiai pažeidęs Konstituciją, sulaužęs priesaiką. Toks jis lieka visą gyvenimą. Argi Tauta, priimdama Konstituciją ir joje įtvirtindama apkaltos institutą, vadovavosi tokia teisingumo, moralės samprata, pagal kurią jai visiškai nerūpi, kas jai gali „siūlyti savo paslaugas“ kandidatuodamas į Seimo narius ar Respublikos Prezidento pareigas? Konstitucinis Teismas, konstatavęs, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas draudimas už šturkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą iš pareigų pašalintiems asmenims bet kada ateityje užimti tokias pareigas, kurias pradendant eiti būtina duoti Konstitucijoje numatytą priesaiką, šį draudimą kildino iš *implicitinio* teisinio reguliavimo, iš apkaltos instituto giluminės prasmės ir paskirties. Taip, kaip tai padaryta JAV Konstitucijoje, kurioje *expressis verbis* nustatyta, kad „apkaltos bylose priimamais sprendimais asmenys tik atleidžiami iš pareigų ir praranda teisę užimti kokias nors garbės, atsakingas ar apmokamas pareigas Jungtinių Valstijų tarnyboje“ (I straipsnio 3 skyriaus 7 dalis). (Apie apkaltos (angl. *impeachment*) procesą Jungtinėse Amerikos Valstijose žr., pvz., Gerhardt, M. J. *The Federal Impeachment Process. A Constitutional and Historical Analysis*. Princeton: Princeton University Press, 1996).

nutatyta Konstitucijoje? Kurie teisininkai klysta, o kurie teisūs? Tai sunkus klausimas. Gal paklauskime kitaip: koks požiūris sukelia teisinės pasekmės? Aišku, kad tik to subjekto, kuris turi įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją, t. y. Konstitucinio Teismo. Jo pateikta Konstitucijos nuostatų samprata susaisto Seimą, Vyriausybę, Respublikos Prezidentą, taip pat teismus¹⁷. Tai nereiškia, kad niekas kitas, išskyrus Konstitucinį Teismą, negali aiškinti Konstitucijos. Konstituciją gali aiškinti kiekvienas, ji gali būti aiškinama skirtingai; gali būti tiek Konstitucijos nuostatų sampratų, kiek yra jos aiškintojų. Bet toks Konstitucijos aiškinimas jokių teisiųjų pasekmių niekam nesukelia, tai tėra jos aiškintojų nuomonė. Galbūt autoritetinga nuomonė. Tačiau teisinės pasekmės sukelia tik Konstitucinio Teismo pateikta Konstitucijos nuostatų samprata, nuo kurios negali nukrypti nei teisė kuriančios, nei teisė taikančios institucijos. Konstitucijoje įtvirtintą draudimą asmenį, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš pareigų, rinkti Seimo nariu, taip pat Respublikos Prezidentu Konstitucinis Teismas suformulavo tirdamas, ar Seimo rinkimų įstatymo pakeitimai neprieštarauja Konstitucijai. Pagal Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalį „Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami“. Po Konstitucinio Teismo nutarimo paskelbimo šis draudimas įgijo oficialiosios konstitucinės doktrinos statusą, tapo Konstitucijos imanentine dalimi. Konstitucinio Teismo pateikta Konstitucijos nuostatų samprata (taigi ir nurodytasis draudimas) tapo, kaip minėta, privalomi Seimui, Respublikos Prezidentui, Vyriausybei, teismams. *Šis draudimas yra Konstitucijos imanentinė dalis visais atvejais, taigi ir tuo atveju, kai, kaip kartais teigiama, Konstitucinis Teismas „suklydo“.* Konstitucinio Teismo sprendimų privalomumas ir paklusimas jiems (pabrėžkime – visų be jokios išimties sprendimų, taip pat tų, kurie praėjus tam tikram laikui Konstitucinio Teismo gali būti pakeisti) – tai konstitucinės kontrolės pagrindas. Jeigu kokia nors Lietuvos Respublikos valstybės valdžios institucija ar pareigūnas galėtų spręsti, teisingas ar neteisingas yra Konstitucinio Teismo sprendimas, o nusprendęs, kad, jo nuomone, Konstitucinis Teismas „suklydo“, galėtų atsisakyti vykdyti Konstitucinio Teismo sprendimą arba atsisakyti paklusti Konstitucinio Teismo nutarime pateiktai Konstitucijos nuostatų sampratai, apie jokią realią konstitucinę kontrolę net nebūtų prasmės kalbėti. Pagal Konstituciją tik Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją – tai jis daro formuodamas oficialiąją konstitucinę doktriną; tik Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus *reinterpretuoti* ankstesnę konstitucinę doktriną¹⁸. *Pažymėtina, kad jokios kitos valstybės valdžios institucijos, jokie pareigūnai ar kiti subjektai neturi įgaliojimų pakeisti Konstitucinio Teismo suformuotos konstitucinės doktrinos, taigi neturi įgaliojimų pakeisti Konstitucinio Teismo pateiktos atitinkamos Konstitucijos nuostatos sampratos.* Tai yra konstitucinės kontrolės aksiomos, jos nediskutuotinos.

Kita vertus, net sutikus su nuomone, kad Konstitucinis Teismas „suklydo“, kad jis „atrado“ Konstitucijoje tai, ko joje esą nėra, ir „sukūrė“ naują konstitucinę normą, kuri prieštarauja Konstitucijai, *teisinė situacija nepasikeičia*. Vien dėl to, kad, kaip minėta,

17 Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 36-1292.

18 Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d., 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. sausio 24 d., 2006 m. kovo 14 d. nutarimai.

Konstituciją oficialiai gali aiškinti tik Konstitucinis Teismas, kad jo pateikta Konstitucijos nuostatų samprata susaisto Seimą, Vyriausybę, Respublikos Prezidentą, taip pat teismus. Taigi net ir tuo atveju, jeigu Konstitucinis Teismas tikrai „suklystų“, jo apibrėžtos Konstitucijos nuostatų sampratos niekas negali pakeisti; pagal Konstitucinio Teismo įstatymą tai gali padaryti tik jis pats ir tik savo iniciatyva. Konstitucinio Teismo pateikta Konstitucijos nuostatų samprata galėtų būti pakeista ir tuomet, jeigu būtų pakeista, *inter alia*, kuri nors iš tų Konstitucijos nuostatų, kurių pagrindu (t. y. kurias aiškinant) buvo suformuota ankstesnė oficialioji konstitucinė doktrina (tam tikru konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu). Ir tokiu atveju pagal Konstituciją tik Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus konstatuoti, ar aiškinant Konstituciją dar galima remtis (ir koku mastu) ankstesnių Konstitucijos nuostatų pagrindu Konstitucinio Teismo suformuota oficialiąja konstitucine doktrina, ar ja remtis jau negalima (ir koku mastu)¹⁹.

Taigi, kol Konstitucija nepakeista arba Konstitucinis Teismas nėra suformavęs naujos, kitokios, oficialiosios konstitucinės doktrinos, tol jo pateikta Konstitucijos nuostatų samprata yra *privaloma* visoms valstybės valdžios institucijoms, tarp jų ir Seimui. Pagal Konstituciją Konstitucinio Teismo baigiamųjų teisės aktų, *inter alia*, nutarimų, teisinė galia *negali būti įveikta* įstatymų leidėjui priėmus atitinkamus ordinarinius ir (arba) konstitucinius įstatymus²⁰. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs: „Įstatymų leidėjas, leisdamas naujus, keisdamas, papildydamas galiojančius įstatymus, negali neatsižvelgti į oficialiai paskelbtame ir įsigaliojusiam Konstitucinio Teismo nutarime išdėstytą Konstitucijos nuostatų sampratą, kitus teisinius argumentus. Antraip galėtų būti sudarytos prielaidos įstatymus, jeigu dėl jų konstitucingumo būtų kreiptasi į Konstitucinį Teismą, pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai.“²¹ Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra privalomi ir pačiam Konstituciniam Teismui: „<...> jie suvaržo Konstitucinį Teismą tuo atžvilgiu, kad jis negali jų pakeisti arba jų peržiūrėti, jeigu tam nėra konstitucinio pagrindo.“²²

Atkreipkime dėmesį ir į tai, kad teikdami pasiūlymus pakeisti Seimo rinkimų įstatymą ir remdamiesi vien Konvencija ir EŽTT sprendimu, tokių pakeitimų iniciatoriai visiškai neaptaria, kokia yra Konstitucijos ir jos nuostatas oficialiai aiškinančio Konstitucinio Teismo pateiktos konstitucinės doktrinos bei vadinamųjų *viršvalstybinių teisės sistemų* sąveika. Nagrinėjamu atveju mums svarbus tik Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos santykis.

Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai“. Pagal Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį „tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos teisinės sistemos dalis“. Aiškindamas šias konstitucines nuostatas Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad *tarptautinės sutartys, taigi ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, neturi viršenybės prieš Konstituci-*

19 Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d., 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. sausio 24 d. nutarimai.

20 Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 53-2361.

21 Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 9-289.

22 Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 36-1292.

*jq*²³. Prisiminkime, kad pagal Respublikos Prezidento paklausimą Konstitucinis Teismas 1995 m. sausio 24 d. tyrė, ar Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatos neprieštaruja Konstitucijai, o ne atvirkščiai²⁴. Šiuo metu Europoje yra trys žmogaus teisių ir laisvių įtvirtinimo lygmenys: nacionalinis (valstybių konstitucijos), Europos Tarybos (apimantis ir Konvenciją) ir Europos Sąjungos. Koks yra Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos santykis? Yra daug įvairių jo aspektų, šios teisės sistemos yra labai susijusios, nes turi garantuoti žmogaus teises ir pagrindines laisves, vis dėlto, kad ir kokia sudėtinga būtų šių sistemų sąveika, tai yra *dvi savarankiškos teisės sistemos*. Nors jos grindžiamos tomis pačiomis vertybėmis (demokratija, prigimtiniu teisingumu, pagarba žmogaus teisėms ir laisvėms, realia jų gynyba ir kt.), kiekviena iš jų turi ne tik savarankišką turinį, bet ir savo aiškintoją: Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją oficialiai aiškina tik Europos Žmogaus Teisių Teismas, o Lietuvos Respublikos Konstituciją – tik Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Europos Sąjungos teisės turinį aiškina Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Vien tai, kad yra trys žmogaus teisių ir laisvių įtvirtinimo lygmenys, kad yra trys savarankiški kiekvienam nurodytam lygmeniui priklausančių teisės aktų nuostatų aiškintojai (tai daro atitinkami teismai), kad suteikus prioritetą kuriam nors tam tikros nuostatos elementui gali būti gaunamas skirtingas tos nuostatos aiškinimo rezultatas, sudaro *objektyvias prielaidas kilti tam tikrai konkurencijai* tarp nacionalinėse konstitucijose ir Konvencijoje bei Europos Sąjungos teisės aktuose įtvirtintų žmogaus teisių ir laisvių sampratos. Yra ne vienas atvejis, kai valstybių konstituciniai teismai ir EŽTT arba Europos Sąjungos Teisingumo Teismas skirtingai aiškina tas pačias žmogaus teises ir laisves, kurios įtvirtintos nacionalinėse konstitucijose ir Konvencijoje ar Europos Sąjungos teisės aktuose. Taip ne kartą yra buvę, pavyzdžiui, Vokietijos, Vengrijos ir kitų valstybių konstitucinių teismų praktikoje²⁵. Tačiau žmogaus teisių ir laisvių aiškinimo konkurencija – tai reta išimtis, o ne taisyklė, nes, kaip minėta, nacionalinės ir tarptautinės (viršvalstybinės) žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sistemos yra (turi būti) grindžiamos tomis pačiomis pamatinėmis vertybėmis, todėl *taisyklė yra jų suderinamumas, o ne skirtumai*.

Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija nėra tipiška tarptautinė sutartis, joje nėra nustatyta abipusių šalių įsipareigojimų. Valstybės, Konvencijos dalyvės, prisiima tarptautinius įsipareigojimus žmogaus teisių ir laisvių srityje tuo aspektu, kad jos įsipareigoja savo nacionaliniuose teisės aktuose nustatyti tokias žmogaus teises ir laisves, kurios atitiktų minimalų Konvencijoje numatytą standartą. Kitaip tariant, Konvencija siekiama, kad tam tikra pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių dalis, dėl kurių valstybės susitarė, taptų kiekvienos valstybės, Konvencijos dalyvės, nacionalinės teisės sistemos dalimi. Visos demokratinės teisinės valstybės savo konstitucijose, kituose teisės aktuose įtvirtina tokias žmogaus teises ir laisves, kokios numatytos Konvencijoje, nors jų tekstinė (teisinė) išraiška gali skirtis. Minėta, jog vien tai, kad yra trys žmogaus

23 Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 30-1050.

24 Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 9-199.

25 Žr., pvz., *Case of Alajos Kiss v. Hungary*. No. 38832/06, judgment of 20 May 2010 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-11-15]. <<http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4bf665f8.pdf>>.

teisių ir laisvių įtvirtinimo lygmenys, ir trys subjektai, aiškinantys atitinkamu lygmeniu įtvirtintas žmogaus teises ir laisves, sudaro *objektyvias prielaidas kilti tam tikrai konkurencijai* tarp nacionalinėse konstitucijose ir Konvencijoje bei Europos Sąjungos teisės aktuose įtvirtintų žmogaus teisių ir laisvių sampratų. Ir pačioje Konvencijoje daroma prielaida, kad galimi tam tikri nesutapimai, nes jos tikslas – ne tik nustatyti tam tikras žmogaus teises ir laisves, bet ir užtikrinti realią jų gynybą. Tam įsteigiamas EŽTT, kuris sprendžia, ar valstybės nepažeidžia Konvencijoje įtvirtintų žmogaus teisių ir laisvių. Nagrinėdamas bylas prieš valstybes, EŽTT ne tik taiko Konvenciją, bet ir oficialiai aiškina jos nuostatas, ir šis aiškinimas *gali nesutapti* su tuo žmogaus teisių ir laisvių teisiniu reguliavimu, kuris numatytas nacionalinėse teisės sistemose, valstybių konstitucijose. Taigi *vien tai, kad valstybė ratifikavo Konvenciją, savaime nereiškia, kad jos nacionalinė teisės sistema žmogaus teisių ir laisvių įtvirtinimo ir jų apsaugos aspektu yra visiškai suderinta su Konvencijos nuostatomis, kad negali atsirasti prieštaravimų Konvencijai.*

Pagal Konvencijos 1 straipsnį valstybės turi pareigą užtikrinti kiekvienam savo jurisdikcijoje esančiam asmeniui teises ir laisves, numatytas Konvencijos 1 skyriuje. Nors EŽTT turi tarptautinę jurisdikciją, tai nėra tarptautinis konstitucinis teismas ar pan. EŽTT netiria nacionalinių teisės normų (įskaitant konstituciją) juridinės galios, taip pat netiria nacionalinių teismų (įskaitant konstitucinius teismus) priimtų sprendimų teisinio pagrįstumo ir jų teisinės galios – EŽTT sprendžia tik tai, ar buvo pažeista Konvencijoje garantuojama žmogaus teisė ar laisvė. Konstatavus Konvencijos pažeidimą, valstybei kyla pareiga jį pašalinti. Konvencijoje nenumatyta, kad EŽTT savo sprendimais galėtų atšaukti, panaikinti kurią nors nacionalinę teisės normą (įskaitant konstitucinę normą), nacionalinių teismų sprendimus arba galėtų konstatuoti, kuri nacionalinė teisės norma (įskaitant konstitucinę normą) toliau galioja, o kuri negalioja. *EŽTT sprendimai ir juose pateiktas Konvencijoje numatytų žmogaus teisių ir laisvių aiškinimas savaime netampa valstybių konstitucijų ar įstatymų sudedamąja dalimi.* Be abejo, aiškindamos savo konstitucijose įtvirtintų žmogaus teisių ir laisvių turinį valstybės stengiasi atsižvelgti į tai, kaip tokias teises ir laisves aiškina EŽTT. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad EŽTT jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui ir taikymui²⁶. Tačiau iš Konstitucijos viršenybės principo kyla tai, kad Konstitucija gali būti aiškinama remiantis tik ja pačia, jos pačios logika, jos normų ir principų ryšiais ir sąveika, konstituciniu visuminiu reguliavimu. Tai reiškia, kad *Konstitucija negali būti aiškinama remiantis Konvencija, nes tai paneigtų Konstitucijos 7 straipsnyje įtvirtintą Konstitucijos viršenybės principą.* Dar kartą pabrėžtina, kad Lietuvos Respublikos Konstituciją oficialiai aiškina tik Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir kad jis tai daro remdamasis tik pačia Konstitucija (be abejo, atsižvelgiama ir į tai, kaip tam tikras nuostatas aiškina EŽTT ar Europos Sąjungos Teisingumo Teismas), kad *tarp EŽTT ir Konstitucinio Teismo nėra jokių pavaldumo ar viršenybės santykių, kad kiekvienas iš jų yra aukščiausias jam priskirtos teisės sistemos (jurisdikcijos) srity-*

26 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 39-1105.

je. Tai pagrindinė, visuotinai pripažinta ir iki šiol nekvestionuojama nacionalinių konstitucinių sistemų ir vadinamųjų viršvalstybinių teisės sistemų koegzistavimo sąlyga. Mokslinėje teisės literatūroje pagrįstai rašoma, kad „nacionalinių konstitucijų viršenybė – teisiškai nepaneigtas principas“ ir kad „konstitucionalistinė nuostata ligi šiol reiškė konstituciocentrizmą, būtent tai, kad nacionalinė konstitucija yra laikoma svarbiausiu, aukščiausiu teisės šaltiniu, kuriam subordinuoti visi kiti“²⁷. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad kilus Lietuvos sudarytos tarptautinės sutarties ir nacionalinio teisinio reguliavimo nesuderinamumui pirmenybė teikiama tarptautinei sutarčiai, *išskyrus tą atvejį, kai kyta tarptautinės sutarties ir Konstitucijos nesuderinamumas*²⁸. Taigi konstitucinio teisinio reguliavimo galia negali būti įveikta ir iš Lietuvos tarptautinės sutarties (taip pat iš Konvencijos) kylančiu teisiniu reguliavimu. Pridursime, kad iki šiol nė viena Europos valstybė nėra perleidusi (suteikusi) kokiam nors tarptautiniam teismui, tarp jų – Europos Žmogaus Teisių Teismui, įgaliojimų aiškinti jos konstituciją arba priimti sprendimus dėl to, kuri konstitucijos norma toliau galioja, o kuri negalioja ir nuo kada. To nėra padariusi ir Lietuva. Tapdama Europos Tarybos nare Lietuva įsipareigojo gerbti Konvenciją, nepažeisti jos. Kiekviena valstybė pati priima savo konstituciją, ją aiškina, keičia, papildo naujomis normomis arba jas panaikina. Kitaip ir negali būti, nes priešingu atveju būtų pažeistas konstitucijos viršenybės principas, kuris yra kiekvienos valstybės konstitucijos pagrindas. Taigi joks *EŽTT sprendimas pats savaime nepakeičia ir negali pakeisti tos Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatų sampratos, kurią pateikė Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, negali lemti Konstitucijos normų galiojimo ar negaliojimo. EŽTT sprendimas pats savaime nepakeičia ir negali pakeisti Seimo rinkimų ar kurio nors kito įstatymo normų galiojimo arba negaliojimo*. Šis principas *expressis verbis* įtvirtintas pačioje Konvencijoje – minėta, kad pagal Konvencijos 46 straipsnio 1 dalį aukštosios susitariančiosios šalys įsipareigoja vykdyti galutinį EŽTT sprendimą kiekvienoje byloje, kurios šalys jos yra, ir kad, prižiūrima Ministrų Komiteto, *valstybė atsakovė gali laisvai pasirinkti, kokiomis priemonėmis atliks savo teisinę pareigą pagal Konvencijos 46 straipsnį vykdyti galutinius Teismo sprendimus*. Taigi pagal Konvenciją valstybė, pažeidusi Konvencijos garantuojamą žmogaus teisę ar laisvę, privalo *pati imtis veiksmų* ir pašalinti iš savo teisės sistemos tas teisės normas, kurias įgyvendinant buvo pažeista Konvencijos garantuojama žmogaus teisė ar laisvė. EŽTT sprendimas, kad Lietuva pažeidė Konvencijos garantuojamą žmogaus teisę, reiškia tik tiek, kad šis teismas pripažino, jog Lietuvos teisinėje sistemoje yra įtvirtintas toks standartas (reikalavimas, draudimas ar pan.), kuris neatitinka Konvencijoje nustatytų standartų. Mūsų nagrinėjamu atveju EŽTT sprendimas, kad Lietuva pažeidė R. Pakso teisę būti renkamam parlamento nariu, reiškia, kad šis teismas konstatavo, jog Lietuvos Respublikos teisės sistemoje, konkrečiai – Konstitucijoje ir Seimo rinkimų įstatyme, yra nustatytas per griežtas draudimas, kad toks draudimas yra neproporcingas, neatitinkantis to rinkimų teisės apribojimo standarto, kuris įtvirtintas Konvencijoje. Pabrėžtina, kad

27 Kūris, E. Europos Sąjungos teisė Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje: sambūvio algoritmo paieškos. *Teisė besikeičiančioje Europoje. Liber Amicorum Pranas Kūris*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 675.

28 Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 30-1050.

po to, kai buvo priimtas EŽTT sprendimas, Konstitucija nepasikeitė, ji liko tokia pati, kokia buvo prieš tai, t. y. su Konstitucinio Teismo konstatuotu joje esančiu draudimu bet kada ateityje rinkti Seimo nariu ir Respublikos Prezidentu asmenį, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą. Nepakito ir Seimo rinkimų įstatymas, įtvirtinantis minėtą draudimą. Be abejo, galima iki užkimimo įrodinėti, kad tokio draudimo Konstitucijoje nėra, bet tai bus tik nuomonė (gal ir autoritetinga), kuri jokių teisinių pasekmių niekam nesukelia, – kol Konstitucinis Teismas nenuspręs kitaip, tol tas draudimas liks, ir niekas negali panaikinti to draudimo, išskyrus patį Konstitucinį Teismą ir tik tuo atveju, jeigu, kaip minėta, būtų pakeista Konstitucija ir joje būtų nustatyta, kad asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, gali būti renkamas Seimo nariu ir Respublikos Prezidentu.

Yra dar viena labai svarbi aplinkybė, kurią kažkodėl *nutyli* teisininkai, įrodinėjantys esą Konstitucijoje nėra nustatyta draudimo bet kada ateityje rinkti Seimo nariu asmenį, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, ir esą EŽTT tai pripažino. Pažvelkime į EŽTT sprendimą. Jame rašoma: „Kaip šiuo metu numatyta pagal pozityviąją konstitucinę teisę, jam [R. Paksui. – V. S.] visam laikui ir negrįžtamai atimta galimybė būti renkamam į parlamentą“ (sprendimo 103 punktas). Be to, sprendime konstatuojama, kad „šioje byloje nagrinėjamam *apribojimui* ne tik nėra nustatyta jokie termino, bet ir *ji pagrindžianti taisyklė turi konstitucinį pagrindą*“ (sprendimo 110 punktas). Kad ir kokios išlygos būtų taikomos EŽTT sprendime vartojamoms formuluotėms „*kaip šiuo metu numatyta pagal pozityviąją konstitucinę teisę*“, „*apribojimą (draudimą) pagrindžianti taisyklė turi konstitucinį pagrindą*“, kiekvienam teisininkui jų turinys yra visiškai aiškus: šios formuluotės reiškia, jog EŽTT sutiko su Konstitucinio Teismo konstatuota aplinkybe, kad Konstitucijoje yra nustatytas draudimas bet kada ateityje rinkti Seimo nariu asmenį, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą. Tiksliau tariant, EŽTT neaiškino ir negalėjo aiškinti Lietuvos Respublikos Konstitucijos – jis sutiko su tokia Konstitucijos nuostatų samprata, kokią pateikė Konstitucinis Teismas. Būtent tai, kad Konstitucijoje ir Seimo rinkimų įstatyme yra numatytas nurodytasis draudimas ir kad jis buvo pritaikytas R. Paksui, buvo pagrindas EŽTT pripažinti, kad pažeistas Konvencijos Pirmojo protokolo 3 straipsnis, įtvirtinantis asmens teisę būti renkamam į parlamentą.

EŽTT sprendimą vertinant Konstitucijos viršenybės principo kontekste galima teigti, jog EŽTT konstatuotas Lietuvos nacionalinės teisės sistemos (įskaitant Konstituciją) tam tikrų nuostatų nesuderinamumas su Konvencijos nuostatomis reiškia, kad Lietuvos Respublika turi dvi galimybes: arba suderinti savo konstitucinį ir įstatymo nustatytą teisinį reguliavimą su Konvencijos reikalavimais, – tokia jos pareiga kyla iš Konvencijos 46 straipsnio 1 dalies, pagal kurią aukštosios susitariančiosios šalys įsipareigoja vykdyti galutinį EŽTT sprendimą kiekvienoje byloje, kurios šalys jos yra, – arba ... pasitraukti iš Konvencijos. Suprantama, apie pasitraukimą iš Konvencijos negali būti nė kalbos, nes tai būtų tolygu pasitraukimui iš Europos Tarybos, taip pat iš Europos Sąjungos, todėl lieka vienintelis kelias – pakeisti konstitucinį reguliavimą taip, kad jis atitiktų Kon-

vencijos nuostatas, ir, remiantis nauju konstituciniu reguliavimu, atitinkamai pataisyti įstatymo nustatytą reguliavimą ir taip įvykdyti EŽTT sprendimą.

Gal būtų dėl šios priežasties Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko 2011 m. sausio 17 d. potvarkiu sudaryta darbo grupė, kuriai buvo pavesta pateikti pasiūlymus, kaip galima įgyvendinti EŽTT sprendimą, visiškai pagrįstai konstatavo, kad, „Europos Žmogaus Teisių Teismui nusprendus, jog iš Konstitucijos kylantis „nuolatinis ir negrįžtamas“ draudimas būti renkamam į parlamentą yra neproporcingas ir prieštarauja Konvencijos 1 Protokolo 3 straipsniui, kilo nesuderinamumas tarp Lietuvos Respublikos ratifikuotos tarptautinės sutarties – Europos žmogaus teisių konvencijos ir Konstitucijos“ ir kad „siekiant tinkamai įgyvendinti Teismo sprendimą byloje *Paksas prieš Lietuvą* yra būtina atsisakyti konstitucinio ribojimo, kuris buvo pripažintas neproporcingu Konvencijos 1 Protokolo 3 straipsnio požiūriu, nuolatinio ir negrįžtamo pobūdžio. Toks ribojimas, atsižvelgiant į dabartinę Lietuvos konstitucinės teisės ir Konstitucijos sistemą, gali būti panaikintas tik priėmus atitinkamas Lietuvos Respublikos Konstitucijos pataisas.“ Darbo grupės nuomone, „siekiant suderinti Lietuvos teisę su tarptautiniais įsipareigojimais pagal EŽTK, Konstitucijos pataisomis reikia nustatyti teisinį reguliavimą, kuriuo būtų sudarytos prielaidos asmenims, pašalintiems iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą ar priesaikos sulaužymą, praėjus tam tikram laikui vėl būti renkamiems Seimo nariu ir užimti Seimo nario pareigas“. Atitinkamais teisinio reguliavimo pakeitimais būtų užtikrintas ir bendrųjų priemonių (pašalinančių Konvencijos pažeidimo priežastis ir užkertančių kelią būsimiems pažeidimams), ir individualių priemonių (kuriomis siekiama nutraukti EŽTT nustatytą pažeidimą ir kiek įmanoma atitaisyti jo padarinius) įvykdymas. Telioka pridurti, jog Konstitucinis Teismas, reaguodamas į visuomenėje kylančią diskusiją, ar po EŽTT sprendimo priėmimo reikia keisti Konstituciją, 2011 m. sausio 10 d. padarė specialų pareiškimą, kuriame pažymėjo, kad „įgyvendinant minėtą Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą – siekiant sukurti teisinę prielaidas asmeniui, apkaltos proceso tvarka pašalintam iš pareigų, po tam tikro laiko kelti savo kandidatūrą rinkimuose į Seimą ir užimti parlamento nario pareigas ir taip pašalinti nesuderinamumą tarp Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, turi būti daromos atitinkamos Lietuvos Respublikos Konstitucijos pataisos“²⁹. Aiškiau pasakyti neįmanoma.

Vertinant minėtus Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymų projektus jų konstitucingumo požiūriu, galima teigti, kad jie prieštarauja Konstitucijai. Žinoma, galutinai tai gali spręsti tik Konstitucinis Teismas. Bet tai, kad viename iš jų siūloma *panaikinti įstatyme įtvirtintą draudimą* bet kada ateityje rinkti Seimo nariu asmenį, kuris buvo pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka, ir nenustatyti jokių, net laikinų apribojimų, o kitame siūloma numatyti, kad toks asmuo vėl gali būti renkamas Seimo nariu, jeigu nuo jo pašalinimo iš pareigų praėjo *aštuoneri metai*, rodo, kad tokie pasiūlymai yra akivaizdžiai nesuderinami su Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarime pateikta Konstitucijos nuostatų samprata, jog pagal Konstituciją asmuo, kurį Seimas ap-

29 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 10 d. pareiškimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-11-15]. <<http://www.lrkt.lt/Pranešimai/txt-2011/L20110110c.htm>>.

kaltos proceso tvarka pašalino iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, *niekada negali būti renkamas* Respublikos Prezidentu, Seimo nariu. Nurodytuose Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo projektuose visiškai nepaisoma ir Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies, pagal kurią Konstitucinio Teismo sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami. Nepaisoma ir to, kad, kaip minėta, Konstitucinio Teismo pateikta Konstitucijos nuostatų samprata susaisto Seimą tuo aspektu, kad Seimas, leisdamas naujus, keisdamas, papildydamas galiojančius įstatymus, *negali neatsižvelgti* į oficialiai paskelbtame ir įsigaliojusiam Konstitucinio Teismo nutarime išdėstytą Konstitucijos nuostatų sampratą. Pabrėžtina, kad pagal Konstituciją Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia *negali būti įveikta* įstatymų leidėjui priėmus atitinkamus įstatymus. Kitaip tariant, įstatymų leidėjas negali įveikti Konstitucinio Teismo nutarimo, antrą kartą įstatyme įtvirtindamas tokią pačią ar analogišką teisės normą, kuri buvo pripažinta prieštaraujančia Konstitucijai; įstatymų leidėjas taip pat negali į įstatymą įrašyti tokių nuostatų, kurios nedera su Konstitucinio Teismo pateikta atitinkamų Konstitucijos nuostatų samprata. Tai, kad Seimas po pateikimo pritarė abiem nurodytiems Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo projektams, kurie *akivaizdžiai nesiderina* su Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarime pateikta Konstitucijos nuostatų, reguliuojančių apkaltą ir jos teisinės pasekmės, samprata, leidžia teigti, jog *Seimas atvirai ignoruoja minėtą Konstitucinio Teismo nutarimą ir mėgina jį įveikti paprastu įstatymu, nekeisdamas Konstitucijos*. Jeigu kuris nors iš nurodytų Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymas būtų priimtas ir įsigaliojęs, būtų suformuotas demokratinei teisinei valstybei visiškai nepriimtinas ir labai pavojingas precedentas, kai Seimas nepaiso Konstitucinio Teismo nutarimo. Jeigu galima nepaisyti kurio nors vieno Konstitucinio Teismo nutarimo – šiuo atveju, nutarimo, kuriame pateikiama apkaltos ir jos pasekmių konstitucinė samprata, – tai galima nepaisyti ir visų kitų Konstitucinio Teismo nutarimų. Tokiu atveju Konstitucinis Teismas taptų nereikalingas, jį galima uždaryti, nes jo nutarimai nesunkiai gali būti įveikti Seimo priimtu paprastu įstatymu. Aplinkybė (pasiaiškinimas), kad Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarime pateiktos Konstitucijos nuostatų, reguliuojančių apkaltą ir jos teisinės pasekmės, sampratos nepaisoma tik dėl to, kad EŽTT priėmė atitinkamą sprendimą, neturi reikšmės, nes, kaip minėta, joks EŽTT sprendimas savaime nepakeičia ir negali pakeisti Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir tokios jos nuostatų sampratos, kurią pateikė Konstitucinis Teismas. Kita vertus, jeigu kuris nors iš nurodytų Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymas būtų priimtas ir įsigaliojęs, atsirastų pagrindas kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar įstatymas neprieštarauja Konstitucijai. Minėta, kad Konstitucinio Teismo suformuota atitinkamų Konstitucijos nuostatų samprata susaisto ir patį Konstitucinį Teismą, kad nagrinėdamas kitas bylas jis negali nukrypti nuo oficialios konstitucinės doktrinos, nebent būtų konstituciškai pagrįstas pagrindas. Mūsų nuomone, EŽTT sprendimas nėra pagrindas koreguoti oficialią konstitucinę doktriną, nes po šio sprendimo Konstitucija nepasikeitė, ji liko tokia pati, kokia buvo iki jo, taigi, su Konstitucinio Teismo konstatuotu joje esančiu draudimu bet kada ateityje rinkti Seimo nariu ir Respublikos Prezidentu asmenį, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą. Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 10 d. pareiškime aiškiai konstatuota, jog įgyvendinant EŽTT

sprendimą turi būti daromos atitinkamos Lietuvos Respublikos Konstitucijos pataisos. Vadinasi, vadovaudamasis Konstitucija ir savo 2004 m. gegužės 25 d. nutarime pateikta Konstitucijos nuostatų, reguliuojančių apkaltą ir jos teisinės pasekmės, samprata, Konstitucinis Teismas turėtų konstatuoti, kad įstatymas prieštarauja Konstitucijai, nes pagal Konstituciją (kol ji nepakeista) asmuo, kuris apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą niekada negali būti renkamas Seimo nariu, Respublikos Prezidentu, negali užimti jokių kitų pareigų, kurių ėjimo pradžia susijusi su Konstitucijoje numatytos priesaikos davimu³⁰. Toks Konstitucinio Teismo nutarimas būtų pagrindas asmeniui vėl kreiptis į EŽTT teigiant, kad yra pažeista Konvencijos garantuota jo teisė būti renkamam parlamento nariu. Jeigu EŽTT priimtų nagrinėti tokį prašymą, jis vadovautųsi savo ankstesniuose sprendimuose pateikta atitinkamų Konvencijos nuostatų samprata ir turėtų konstatuoti, jog Lietuva vėl pažeidė Konvencijos garantuotą asmens teisę būti renkamam parlamento nariu... Akivaizdu, kad tokia įvykių raida nebūtų naudinga ne tik Lietuvos valstybei, bet ir pačiam asmeniui, dėl kurio bandoma įžiebtį konstitucinį karą. Na, o baigdami užduokime „paprastesnį“ klausimą: jeigu nepadarius atitinkamų Konstitucijos pataisų kuris nors iš nurodytų Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymų vis dėlto būtų priimtas, jeigu niekas nesikreiptų į Konstitucinį Teismą dėl jo atitikties Konstitucijai ir jeigu asmuo, kuris apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą vėl būtų išrinktas Seimo nariu, ar Konstitucinio Teismo pirmininkas pagal Konstituciją galėtų priimti tokio asmens priesaiką?

Išvados

1. Konstitucinė apkaltos instituto paskirtis – ne tik užtikrinti vienkartinį asmenų, šiurkščiai pažeidusių Konstituciją, sulaužiusių priesaiką, pašalinimą iš užimamų pareigų, bet ir daug platesnė – užkirsti kelią tokiems asmenims užimti tokias Konstitucijoje numatytas pareigas, kurių ėjimo pradžia yra susijusi su Konstitucijoje nurodytos priesaikos davimu.

2. EŽTT sprendimas pats savaime nepakeičia ir negali pakeisti Konstitucijos, taip pat tokios Konstitucijos nuostatų sampratos, kokią pateikė Konstitucinis Teismas, negali lemti Konstitucijos normų galiojimo ar negaliojimo. EŽTT sprendimas pats savaime nepakeičia ir negali pakeisti Konstitucinio Teismo nutarimo, jame suformuotos oficialios konstitucinės doktrinos, negali lemti Seimo rinkimų ar kurio nors kito įstatymo normų galiojimo ar negaliojimo.

3. Teiginiai, kad siekiant įgyvendinti EŽTT sprendimą nereikia keisti Konstitucijos, pakanka padaryti Seimo rinkimų įstatymo pataisą, yra konstituciškai nepagrįsti. EŽTT 2011 m. sausio 6 d. sprendimas gali būti įvykdytas tik pakeitus Konstituciją,

30 Konstitucinio Teismo sprendimas galėtų būti kitoks nebent tuo atveju, jeigu Konstitucinis Teismas pakeistų savo ankstesnę konstitucinę doktriną ir suformuluotų visiškai naują Konstitucijos nuostatų, susijusių su apkaltos teisinėmis pasekmėmis, sampratą.

o vėliau, remiantis padarytomis Konstitucijos pataisomis, atitinkamai pakeitus Seimo rinkimų įstatymą.

4. Yra pagrindas teigti, jog Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymo projektas, kuriame siūloma panaikinti įstatyme įtvirtintą draudimą bet kada ateityje rinkti Seimo nariu asmenį, kuris buvo pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka, ir nenustatyti jokių, net laikinų apribojimų, taip pat Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymo projektas, kuriame numatyta, kad toks asmuo vėl gali būti renkamas Seimo nariu, jeigu nuo jo pašalinimo iš pareigų praėjo aštuoneri metai, prieštarauja Konstitucijai.

5. Nurodyti Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo projektai vertintini kaip antikonstitucinis mėginimas įveikti Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimą, jame pateiktą Konstitucijos nuostatą, susijusių su apkaltos teisiniais padariniais, sampratą. Pagal Konstituciją Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia negali būti įveikta įstatymų leidėjui priėmus atitinkamus įstatymus.

Literatūra

- Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Paksas v. Lithuania*. No. 34932/04, Grand Chamber judgment, Strasbourg, 6 January 2011 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-11-15]. <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbk&action=html&highlight=Paksas%20%7C%20v.%20%7C%20Lithuania&sessionid=66682800&skin=hudoc-en>>.
- Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Alajos Kiss v. Hungary*. App. No. 38832/06, judgment of 20 May 2010 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-11-15]. <<http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4bf665f58.pdf>>.
- Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2)*. No. 32772/02, Grand Chamber judgment, Strasbourg, 30 June 2009 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-11-15]. <http://www.legal-guide.am/doc/materials_on_website/material_arm/sammaries/summary-verein.pdf>.
- Gerhardt, M. J. *The Federal Impeachment Process. A Constitutional and Historical Analysis*. Princeton: Princeton University Press, 1996.
- Gumbis, J. Eutanazija žmogaus teisių ir autonomijos kontekstu. *Teisė*. 2003, 47.
- Jarašiūnas, E. Jurisprudencinė konstitucija. *Jurisprudencija*. 2006, 12(90).
- Kūris, E. Europos Sąjungos teisė Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje: sambūvio algoritmo paieškos. *Teisė besikeičiančioje Europoje. Liber Amicorum Pranas Kūris*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 9-199.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 39-1105.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 53-2361.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 81-2903.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 85-3094.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 9-289.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 36-1292.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 10 d. pareiškimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-11-15]. <<http://www.lrkt.lt/Pranešimai/txt>>.

Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo papildymo 1 (1) straipsniu ir 2 straipsnio papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 75-2568.

Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 2, 88 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 120-4430.

Narbekovas, A. Eutanazijos terminų vartojimo bioetikoje bei teisėje problematika Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 2008, 12(114).

Vaičiaitis, V. *Hermeneutinė teisės samprata ir konstitucija*. Vilnius: Justitia, 2009.

THE CASE *PAKSAS V. LITHUANIA* OR AN ATTEMPT TO OVERCOME A RULING OF THE CONSTITUTIONAL COURT

Vytautas Sinkevičius

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *On 6 April 2004, the Seimas removed R. Paksas from the office of the President of the Republic under procedure for impeachment proceedings for gross violation of the Constitution. In its ruling of 25 May 2004, the Constitutional Court held that “the removal of the President of the Republic from office, as well as of any other person indicated in Article 74 of the Constitution, who has breached the oath and grossly violated the Constitution, according to the procedure for impeachment proceedings, is not an end in itself” and that “the purpose of the constitutional institute of impeachment is <...> much broader: its purpose is to prevent the persons who have grossly violated the Constitution and breached the oath from holding the office provided for in the Constitution, the beginning of which, according to the Constitution, is linked with taking the oath specified in the Constitution”. Thus, the Constitutional Court held that, under the Constitution, a person, who grossly violated the Constitution, breached the oath, committed a crime by which also grossly violated the Constitution and breached the oath, and, due to this, was removed from office according to the procedure for impeachment proceedings, may never stand in elections of the President of the Republic or a Member of the Seimas, may never hold the office of a justice of the Constitutional Court, a justice of the Supreme Court, a judge of the Court of Appeal, a judge at other court, a member of the Government, or the State Controller, since the beginning of holding such an office is linked with taking the oath set forth in the Constitution. On 27 September 2004, R. Paksas applied to the European Court of Human Rights (hereinafter also referred to as the ECHR), asserting that Lithuania had violated his right to stand in elections of the President of the Republic or a Member of the Seimas. On 6 January 2011, the ECHR delivered a judgment in which it held that the prohibition for R. Paksas to stand in election to the parliament for any time in the future was disproportionate and that by establishing the said prohibition Lithuania had violated Article 3 of Protocol No. 1 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Lawyers have presented completely different opinions on how to implement this judgment of the ECHR:*

some of them maintain that there is no need to change the Constitution and that what needs to be done is only changing the Law on Elections to the Seimas and establishing a certain period therein, and, after this period is over, the person removed from office under procedure for impeachment proceedings would be able to stand in elections to the Seimas again, or not establishing any period in the law and not limiting the right of the person to stand in elections to the Seimas; other lawyers hold an opposite view: they assert that it is necessary to amend the Constitution, and as long as it is not amended, it is not allowed to establish in the Law on Elections to the Seimas that a person who was removed by the Seimas from office under procedure for impeachment proceedings would be allowed to stand in elections of a Member of the Seimas (even after the period established in the law is over, provided such a period is established in the law). In itself, the judgment of the European Court of Human Rights does not change and cannot change the Constitution of the Republic of Lithuania and the concept of the provisions of the Constitution which were presented by the Constitutional Court. Such a judgment cannot determine the validity or invalidity of provisions of the Constitution. In itself, the judgment of the ECHR has not amended and cannot amend the ruling of the Constitutional Court, it cannot determine the validity or invalidity of the Law on Elections to the Seimas or any other law. The statements that in order to implement the ECHR decision no alteration of the Constitution is necessary and that a mere amendment to the Law on Election to the Seimas will be sufficient, are constitutionally groundless. The draft Law on Amending the Law on Election to the Seimas, wherein it is proposed that the prohibition for a person who was removed from office in accordance with the procedure for impeachment proceedings to stand in elections to the Seimas at any time in the future be abolished, and that no limitations, even temporary ones, should be established with regard to such a person, as well as another draft of the same law, in which it is provided that such a person can stand in elections to a Member of the Seimas provided eight years have elapsed from his removal from office, is in conflict with the Constitution. Until the Constitution is changed, no such amendments to the Law on Election to the Seimas may be adopted.

Keywords: *the Constitution, the Constitutional Court, the constitutional doctrine, the relation between the Constitution and the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.*

Vytautas Sinkevičius, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedros profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: konstitucinė teisė, parlamentinė teisė, konstitucinė jurisprudencija, pilietybė.

Vytautas Sinkevičius, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Constitutional Law, Professor. Research interests: constitutional law, legislative law, constitutional jurisprudence, citizenship.